

سنجش سطوح توسعه یافتگی محلات شهری براساس برخورداری از شاخص‌های شهر خلاق (مطالعه موردی: منطقه یک کلانشهر مشهد)

آناهیتا عبداللهی (دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیروان)
عزت الله مافی (دانشیار، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)
mafi@ferdowsi.um.ac.ir
مهدی وطن پرست (استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیروان)

چکیده

طرح مسأله: توسعه بی رویه شهرها، افزایش جمعیت و تغییرات شیوه های زندگی، مسائل متعددی را برای مدیریت شهری ایجاد نموده است. منطقه یک از کلانشهر مشهد با مسائل مختلفی همچون وابستگی به طرح های جامع و تفصیلی در مدیریت شهری بر خلاف استفاده از ظرفیت ها و پتانسیل های درونی، منابع درآمدی ناپایدار، عدم توجه به جامعه خلاق و نخبگان در مدیریت شهری، کمبود فضاهای آموزشی و هنری، سطح پایین فعالیت های مرتبط با تحقیق و توسعه مواجه است. از این رو، این منطقه به عنوان قلمرو مکانی پژوهش انتخاب شد.

هدف ها: این پژوهش در راستای دستیابی به دو هدف اصلی انجام شد. اول اینکه منطقه یک از کلانشهر مشهد به لحاظ شاخص های شهر خلاق در چه وضعیتی قرار دارد. دوم اینکه از لحاظ شاخص های شهر خلاق، محلات موجود در این منطقه تا چه اندازه توسعه یافته هستند.

روش ها: روش انجام پژوهش توصیفی - تحلیلی انتخاب شد. ابتدا شاخص های شهر خلاق در چهار بعد سرمایه ساختاری، سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی و سرمایه فرهنگی انتخاب گردید. برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شده و ساماندهی و پالایش اطلاعات در نرم افزار SPSS انجام گرفت. برای توصیف وضعیت منطقه مورد مطالعه، از جداول فراوانی، نمرات میانگین و آزمون تی و در ادامه برای رتبه بندی محلات از روش مقایسه زوجی و مدل تاپسیس استفاده شد.

نتیجه گیری: نتایج نشان داد که سطح معنی داری برای چهار شاخص اصلی در منطقه یک، کمتر از ۰/۰۵ است. شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار بود. شاخص های سرمایه ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه های دوم تا چهارم قرار گرفتند. طبق نتایج مدل تاپسیس، در بین ۱۱ محله مورد مطالعه، از لحاظ شاخص های شهر خلاق تفاوت وجود دارد. محلات در پنج سطح قرار گرفتند. در سطح اول (محلات کاملاً برخوردار)، دو محله راهنمایی و بهشتی قرار گرفتند. سه محله ارشاد، احمدآباد و سعدآباد در طبقه محلات محروم قرار گرفتند. نتیجه نهایی حاکی از آن است که شهر خلاق، نیازمند توسعه شبکه محله های خلاق است. از این رو شناسایی ظرفیت ها و پتانسیل های درونی در محلات

منطقه یک شهرداری مشهد و تهیه و تدوین سند توسعه محلات مبتنی بر شاخص های شهر خلاق ضرورت دارد.

کلیدواژه‌ها: شهر خلاق، محلات شهری، محله خلاق، مشهد

۱. مقدمه

توسعه شهرها، افزایش جمعیت و تغییرات شیوه های زندگی، مشکلات و معضلات متعدد و متنوعی را برای مدیریت شهری، ایجاد نموده که چاره اندیشی و تلاش برای مقابله با آنها اجتناب ناپذیر است (احمدی و پناه، ۱۳۹۵، ص. ۲). در این زمینه مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره سوم نیز ناشی از آثار شهرها بر گستره زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است. (فیروزبخت و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۲۱۴). شرایط پایداری در شهر و یا توسعه پایدار شهری به شرایط خاصی مانند استفاده مناسب از منابع شهر، تنوع و رشد اقتصادی، حفاظت از محیط زیست طبیعی، حداقل استفاده ممکن از منابع غیر قابل تجدیدپذیر، اطلاق می شود (رسولی منش، ۲۰۱۲، ص. ۶۲۷). در راستای تحقق توسعه پایدار شهری، نظریات و الگوهای نوینی همچون نظریه شهر خلاق مطرح شده است. شهر خالق یک روش جدید در برنامه ریزی شهری است که چگونگی اینکه مردم بتوانند فکر، برنامه ریزی و عمل خلاقانه در شهرها داشته باشند را توضیح می دهد و نشان می دهد که ما چگونه می توانیم شهرهایمان را از طریق بهره گیری از تفکرات و استعداد های مردم، سرزنده و زیست پذیر کنیم. (زنگنه شهرکی و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۷۰). در نظریه شهرهای خلاق، با تأکید بر نخبگان و متخصصین برنامه ریزی شهری، مدیریت شهری، شهرسازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکان جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می گردد و با بهبود کیفیت دانشگاه ها و مراکز علمی، کیفیت کار، کیفیت زندگی، سطح تحمل و شیوه زندگی، می توان در این مسیر حرکت کرد. (سرور و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۳۲۴).

مسائل و مشکلات پیچیده ای که در کلانشهرهای ایران همچون مشهد وجود دارد، علت اصلی انتخاب موضوع شهر خلاق برای پژوهش است. در زمینه مسأله پژوهش می توان گفت منطقه یک از کلانشهر مشهد دارای فعالیت های گوناگون اقتصادی، تنوع قومی، اجتماعی و فرهنگی می باشد، از اینرو پتانسیل تبدیل شدن به شهر خلاق را دارد، ولی هنوز با شهر خلاق فاصله زیادی دارد؛ در واقع مسأله اصلی در این منطقه آن است که مدیریت شهری به جای تکیه بر ظرفیت ها و پتانسیل های شهر خلاق عمدتاً بر الگوهای قدیمی همچون طرح های جامع و تفصیلی وابسته است. از سوی دیگر این منطقه با مسائلی همچون منابع درآمدی ناپایدار، عدم توجه به جامعه خلاق و نخبگان در مدیریت شهری، کمبود فضاهای آموزشی و هنری، سطح پایین فعالیت های مرتبط با تحقیق و توسعه مواجه است. این مسائل در سطح منطقه و محلات به شدت وجود دارد. بنابراین برای دستیابی به توسعه ی یکپارچه و بهینه، بررسی، تحلیل و رتبه بندی محلات ضروری به نظر می رسد و پژوهش حاضر به دنبال آن است که از طریق بررسی، تحلیل و رتبه بندی محلات در منطقه یک از کلانشهر مشهد،

راهکارها و پیشنهادات مناسبی را برای توسعه محلات براساس الگوی شهر خلاق در این منطقه ارائه نماید. یافته های این پژوهش می تواند زمینه ساز اتخاذ تصمیماتی برای ایجاد شهر خلاق مشهد باشد. شواهد نشان می دهد مدیریت شهری در ایران و کمتر بر الگوهای نوین همچون شهر خلاق تأکید شده است. با این رویکرد محلات موجود در منطقه یک از کلانشهر مشهد به عنوان کوچکترین واحدهای برنامه ریزی، به عنوان مطالعه موردی پژوهش حاضر انتخاب شدند.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق در بعد اول به نتایج مثبت مؤلفه اصلی تحقیق یعنی شهر خلاق اشاره دارد، در این راستا می توان گفت در شهرهای خلاق با تأکید بر نخبگان و متخصصین برنامه ریزی شهری، مدیریت شهری، شهر سازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکانی جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می گردد. همچنین خلاقیت منبع مهمی برای تغییر، نوآوری، توسعه ی پایدار و باز ساخت موفق است. یکی دیگر از پیامدهای مثبت خلاقیت شهری، برند سازی است. برند سازی موجب نام آشنا شدن و افزایش هویت شهرهایی همچون مشهد می شود. در بعد دوم، باید به پیامدهای عدم توجه به شهر خلاق مشهد اشاره کرد، در واقع شرایطی که با رقابت روز افزون شهری مواجه هستیم و سرعت تغییرات شهری در حال افزایش است، مدیریت شهری نیاز به مدیران شهری و تصمیم سازانی دارد، که خلاق و خلاق تر باشند. در غیر این صورت شهرها در مواجه با تغییرات محیطی نمی توانند واکنش مناسبی بروز دهند، همچنین عدم توجه به موضوع خلاقیت شهری در کلان شهر مشهد، موجب تداوم معضلات فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی خواهد شد، ارائه خدمات مناسب برای گردشگران این شهر نیز، نیازمند رویکرد خلاقیت در برنامه ریزی و مدیریت شهری است. لذا این پژوهش در راستای پاسخ به سوالات زیر انجام شده است:

- شاخص های خلاقیت شهری در منطقه یک از کلانشهر مشهد در چه وضعیتی قرار دارند؟
- سطح بندی و رتبه بندی محلات در منطقه یک از کلانشهر مشهد، به لحاظ برخورداری از شاخص های خلاقیت شهری چگونه است؟

در دهه های ۱۹۶۰ و ۷۰، شهرها برای تسهیل تولید و عرضه خدمات اقتصادی دچار تغییر و تحول شدند که در نتیجه آن پیشرفت های اقتصادی در دهه ۱۹۹۰ رخ داد. در راستای این تحولات جدید، مفاهیم و واژه های جدید چون شهر خلاق، وارد حوزه برنامه ریزی و مدیریت شهری شدند که برای توصیف و تبیین نقش و کارکردهای جدید شهرها از سوی اندیشمندان و برنامه ریزان شهری مورد استفاده قرار گرفت (زرقانی و اسکندران، ۱۳۹۴، ص. ۲). به بیان دقیق تر آنکه در سال ۱۹۸۰، زمانی که جهان آرام آرام به سمت تغییراتی گسترده می رفت، ایده شهر خلاق ارائه شد (فوادیان و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۱۲۸). با وجود نویابودن، در مدت زمان کوتاه این نظریه به یکی از کاربردی ترین نظریه های حوزه مطالعات شهری بدل شده است (مختاری ملک آبادی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۲۴).

هدف از مطرح شدن این نظریه، تلاش برای مهیا کردن شرایط لازم برای بسترسازی مناسب در سرزندگی، زیست پذیری، پویایی، رقابت پذیری، پایداری و توسعه اقتصادی شهر بود. از این رو، لازمه تحقق شهر خلاق، استفاده خلاقانه از قابلیت های انسانی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، آموزشی، مکانی، فضایی و طبیعی موجود در شهرها است (امینی و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۱۲۸). نظریه شهر خلاق سعی دارد تا کیفیاتی را شرح دهد که تصویر ذهنی شهر را برای شهروندان زیباتر و خاطره آن را ماندگارتر نماید. در این نظریه، خلاقیت به عنوان جزئی از هوش عمومی سنجدیده می شود و در نتیجه افزایش توان نوآوری و تولید دانش را در این راه از جمله شاخص های سنجش میزان پیشرفت اجتماعی به حساب می آید (اکبری مطلق، ۱۳۹۲، ص. ۴). نظریه شهر خلاق یک نظریه کاملاً مثبت گراست و سعی دارد تا کیفیاتی را که تصویر ذهنی از یک شهر را برای شهروندان زیباتر می سازد تقویت نماید (غریب و حسین پور، ۱۳۹۱، ص. ۱۱).

شهر خلاق یک مجموعه شهری است که در آن فعالیت های فرهنگی، بخشی از اقتصاد شهر هستند و همچنین دارای پتانسیل اجتماعی و زیرساخت های فرهنگی جذاب برای سرمایه گذاران هستند (صالحی ابر و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۱۲۴). در این میان خلاقیت یعنی داشتن ارتباط با هویت، حقوق، باورها، درک و به طور کلی رفاه اجتماعی است. (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۳). در این زمینه، فاکتورهای کلیدی شهر خلاق را می توان در سه زمینه اقتصاد، فرهنگ و مکان در نظر گرفت. در این صورت محیط های قابل اعتماد شهری با آزادی های تفریحی و فرهنگی مدیریت می شوند تا افراد خلاق را جذب و حفظ کنند (بکر و مورای^۱، ۲۰۰۸، ص. ۲۱). ریچارد فلوریدا^۲ مؤلفه های اصلی خلاقیت شهری را شامل سه مؤلفه می داند که به وسیله آن می توان گفت یک شهر تا چه حد خلاق است. این سه مؤلفه عبارتند از: استعداد، فناوری و بردباری. در بین این سه زمینه، خود فلوریدا برای بردباری اهمیت بیشتری قائل است. در واقع یکی از چالش های شهر خلاق ساخت یک اجتماع جذاب برای مردم است. مکانی که به مانند بستری خلاق باشد و همه سطوح کار و تفریح را دارا باشد. در واقع محیطی پیش بینی شده که قابلیت و بردباری پذیرش تنوع را داشته باشد و همچنین تسهیلات و انتخاب شیوه زندگی متنوعی که مردم می خواهند را نیز ایجاد نماید (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۸). به اعتقاد لاندری^۳ که یکی از نظریه پردازان اصلی در زمینه شهر خلاق است، شهر خلاق شهری است که به دلیل اهمیت زیبا شناختی و توانایی آن برای پرورش قوه ادراک و ارتباطات مورد احترام است، جایی که تنوع فرهنگی غنیمت شمرده شده و بیان خلاقیت در تمام اشکال آن مورد تشویق قرار می گیرد، مردم می توانند در زندگی روزمره خود از فعالیتهای خلاقانه لذت ببرند. بنابراین هدف از تحقق این چنین شهری این است که به شهر، به عنوان یک اثر هنری نگریسته شود که در آن شهروندان با تعامل و مشارکت باعث دگرگونی و زیست پذیری محیط با ایجاد نوآوری و خلاقیت در شهر می شوند (لاندری، ۲۰۰۷). درباره مناطق و شهرهای خلاق، اولین بار

---

1 Baeker & Murray
2 Florida
3 Landry

دبور در سال ۱۹۶۷ مبحثی را تحت عنوان شهر تماشایی یا شهر نمایش مطرح کرد. اما اولین کسی که مفهوم شهرهای خلاق را به شکل امروزی مطرح کرد، ریچارد فلوریدا است. او در سال ۲۰۰۲ اولین کتاب خود را تحت عنوان شهرها و اقشار خلاق منتشر کرد. پس از آن و در سال ۲۰۰۵ با هدف تقویت موضوع شهرهای خلاق، کتاب دیگری را با عنوان شهرهای شما کجا هستند منتشر کرد. در سال ۲۰۰۷ نیز آقای اسکات با استفاده از ادبیات ریچارد فلوریدا، مباحثی را در زمینه شهر خلاق مطرح کرد (اکبری و همکاران، ۱۴۰۱، ص. ۳۶). از آن زمان تاکنون پژوهش‌های گوناگونی در داخل و خارج از کشور با موضوع شهرهای خلاق انجام شده است.

مافی و همکاران (۱۳۹۷) به ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران پرداختند. مطالعات حاکی از این واقعیت است که از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق میزان برخورداری مناطق تهران همگون نیست. با این وجود اولویت بندی بدست آمده از مدل تاپسیس سه سطح متمایز را نمایان می‌سازد: (۱) سطح برخوردار؛ (۲) سطح نیمه برخوردار (متوسط)؛ (۳) سطح فرو برخوردار (محروم). نتایج پژوهش نشان می‌دهد از یک طرف افزایش و بهبود معیارهای شهر خلاق تاثیرات خود را در حرکت محلات شهر به سوی تحقق شهر خلاق می‌گذارد و از طرف دیگر میزان این تاثیرگذاری بسیار متفاوت است به گونه‌ای که براساس مدل تحلیل شبکه شاخص معیارهای نوآوری بیشترین تاثیر را در حرکت یک محله به سمت محله خلاق در تهران را دارد. صابری فر و نیت مقدم (۱۳۹۷) محلات شهر فردوس را از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق رتبه بندی نمودند. نتایج نشان داد که وضعیت کلی شاخص‌های شهر خلاق در فردوس چندان مطلوب نیست. با این وجود، معیارهای سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی خلاق و فناوری ارتباطی، شرایط مطلوب‌تری نسبت به سایر معیارها دارا بوده‌اند. علاوه بر آن، محلات مختلف وضعیت متفاوتی داشته و در مجموع، محله فرهنگیان بیشترین امتیاز را به دست آورده است که می‌تواند به عنوان الگویی برای سایر محلات مورد توجه قرار گیرد. علیپور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود به تحلیل کارایی محلات شهری بوشهر از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق پرداختند. در این پژوهش پس از رتبه بندی محلات، راهکارهایی همچون توسعه مراکز جذب نخبگان، حفظ طبقه خلاق، استفاده از ظرفیت تنوع اجتماعی بوشهر، سرمایه گذاری و توسعه زیرساخت‌های فناوری و را برای قرار گرفتن بوشهر در مسیر تحقق شهر خلاق، پیشنهاد دادند. سعیدی و پیوند (۱۳۹۸) با استفاده از مدل AHP، محلات منطقه چهار شهر اهواز را براساس مؤلفه‌های شهر خلاق رتبه بندی نمودند. نتایج این پژوهش نشان داد که محلات مورد مطالعه به لحاظ برخورداری از شاخص‌های خلاقیت وضعیت مناسبی ندارند و باید با ایجاد مراکز فرهنگی و آموزشی و استفاده از پتانسیل‌های محلی، وضعیت محلات را بهبود بخشید. لطفی و عباسی (۱۴۰۰) موضوع تحلیل تحقق پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی (مورد مطالعه: شهر ساری) را مورد بررسی قرار دادند. براساس نتایج به دست آمده مهمترین عامل در راستای رسیدن شهر ساری به شهر خلاق افزایش نیروی انسانی متخصص و افزایش فعالیت‌های کارآفرین است. تنوع فعالیت‌های اقتصادی، افزایش مراکز علم و رشد و فناوری

از دیگر مواردی است که باید در راستای آن اقدامات مؤثری صورت پذیرد. طهماسبی مقدم و همکاران (۱۴۰۲) به تحلیل فضایی تحقق شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهری (مورد مطالعه: شهر زنجان) پرداختند. نتایج نشان داد بیشتر محلات شهر زنجان دارای شاخص‌های جذب طبقه خلاق نبوده و توزیع فضایی شاخص‌های شهر خلاق محلات مرکزی و شمالی شهر زنجان دارای شرایط نسبتاً مناسبی بوده است. در سیاست‌های توسعه محلات شهر زنجان کمتر به منافع و اولویت‌های طبقه خلاق توجه شده است و فضای شهری به‌غیر از محلات شمالی و مرکزی شهر زمینه‌ساز بروز تعاملات اجتماعی و خلاقیت ساکنان نبوده و ساکنان شهری به‌ویژه محلات شرق و غرب شهری به دریافت‌کنندگان منفعل خدمات و تسهیلات شهری تبدیل شده‌اند.

Sasaki (۲۰۰۸) به بررسی اینکه آیا شهرهای جهانی از طریق شبکه به سوی خلاقیت حرکت کرده‌اند؟ (۲) چرا فرهنگ و خلاقیت به مرکز سیاست شهری نقل مکان کرده؟ و، (۳) تجارب شهرهای جهانی که به سمت شهرهای خلاق حرکت کرده‌اند پرداخته است و مهمترین عامل را برای ترویج شهرهای خلاق تاسیس برنامه‌های تحقیقی و آموزشی برای توسعه منابع انسانی می‌داند. Durmaz (۲۰۱۵)، در یک مطالعه تطبیقی میزان خلاقیت شهری شهر سوهو در حومه شهر لندن را با شهر بیوگلو در حومه استانبول را بر حسب شاخص‌هایی از قبیل؛ مشخصات طبیعی، موقعیت، کاربری اراضی، فرم شهری، مشخصات بصری، مشخصات فرهنگی-اجتماعی، مشخصات ادراکی و مشخصات ارگانیکی شهر مورد بررسی قرار داده است. Bell & Orozco (۲۰۲۱) با یک مطالعه تجربی بر روی سه محله در شهر لیدز، به این نتیجه رسیدند که زیرساخت‌ها و امکانات فرهنگی عامل اصلی در توسعه خلاقیت شهری است. یکی از این زیرساخت‌ها ایجاد فضاهای هنری در سطح محلات شهری است. Orankiewicz & Turata (۲۰۲۱) با مطالعه سه شهر از کشور لهستان، به این نتیجه رسیدند که توسعه مبتنی بر فرهنگ، آموزش و نوآوری، شرط اساسی برای ایجاد شهرهای خلاق است. بررسی پیشینه تحقیق نشان داد که در این زمینه پژوهش‌هایی در داخل و خارج از کشور انجام شده است. اما از نکات متمایز و نوآوری‌های پژوهش می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- بر خلاف بسیاری از پژوهش‌ها که تنها روی یک محله یا یک منطقه متمرکز شده‌اند، در این پژوهش با انتخاب رویکرد مقایسه‌ای، وضعیت محلات موجود در منطقه یک از کلانشهر مشهد مقایسه شده است.

۲- بسیاری از پژوهش‌ها بر روی شاخص‌های پراکنده متمرکز شده‌اند، اما در این پژوهش شاخص‌ها بر در چهار بعد اصلی شامل سرمایه‌ساختاری، سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی و سرمایه فرهنگی و به صورت جامع انتخاب شده‌اند.

۲. مواد و روش پژوهش

روش انجام این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. در این چارچوب ابتدا شاخص های شهر خلاق در چهار بعد سرمایه ساختاری، سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی و سرمایه فرهنگی جمع آوری شد. (جدول ۲). در ادامه برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شد. در این پرسشنامه از پاسخ دهندگان خواسته شد تا وضعیت محلات خویش را از لحاظ شاخص های ارائه شده در قالب طیف لیکرت ارزیابی نمایند. پس از جمع آوری پرسشنامه ها، اطلاعات در نرم افزار SPSS ساماندهی شد. علاوه بر نرم افزار SPSS و آزمون های آماری، از مدل های کمی و تخصصی در جغرافیا نیز استفاده شد. همچنین از نرم افزار ArcGIS 10.8 نیز برای نمایش سطح بندی محلات استفاده گردید. برای توصیف وضعیت منطقه یک شهرداری مشهد از جداول فراوانی، نمرات میانگین و آزمون تی تک نمونه ای استفاده شد. برای رتبه بندی و تحلیل وضعیت محلات نیز از روش مقایسه زوجی شاخص ها و مدل تاپسیس استفاده شد.

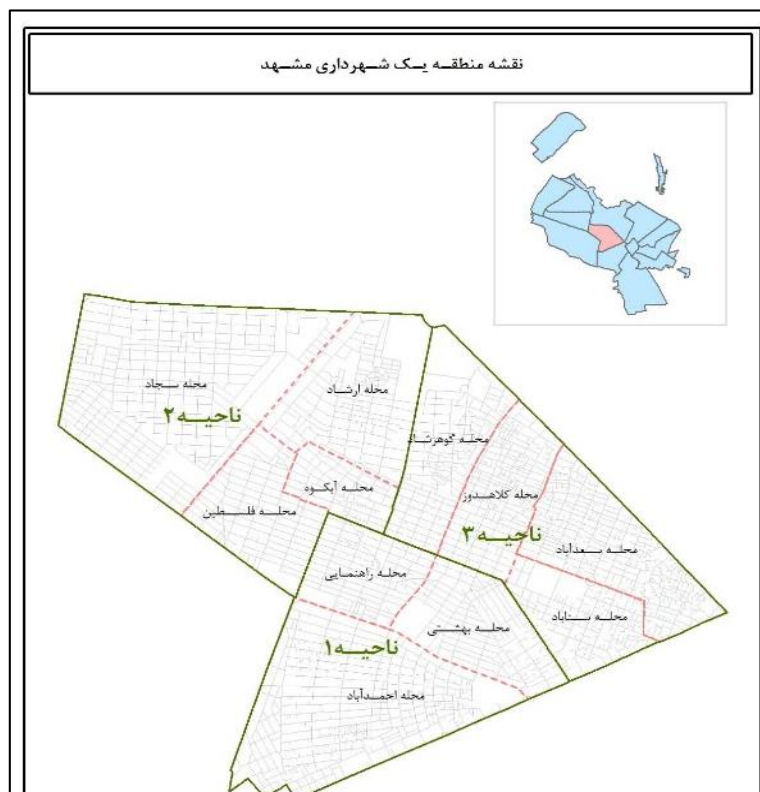
همانگونه که اشاره شد، در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شد. جامعه آماری تحقیق حاضر، خانوارهای ساکن در منطقه یک از کلانشهر مشهد بودند. جمعیت این منطقه طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر ۱۶۷۰۱۳ نفر بوده است. همچنین این منطقه تعداد ۵۵۲۲۱ خانوار را در خود جای داده است. نمونه گیری به منظور گردآوری داده های مورد نیاز درباره افراد جامعه و برآورد مقادیر جامعه به کمک مقادیر نمونه انجام می شود. نمونه گیری باعث صرفه جویی در هزینه و زمان شده و کار تحقیق را ساده و امکان پذیر می سازد. برای تعیین اندازه نمونه روش های مختلفی وجود دارد. یکی از این روش ها که از اعتبار بسیار بالایی برخوردار است، فرمول کوکران است. حجم نمونه در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران با p و q برابر با ۰/۵، ۳۸۴ نفر محاسبه گردید. برای نمونه گیری روش نمونه گیری تصادفی انتخاب شد. در این روش هر یک از اعضای جامعه برای انتخاب شدن به عنوان نمونه، شانس مساوی داشتند.

جدول ۲. شاخص های مورد مطالعه در پژوهش

منبع	تعداد گویه	گویه	شاخص
اکبری مطلق، ۱۳۹۲ زنگنه شهرکی و همکاران، ۱۳۹۵ صابری فر و نیت مقدم، ۱۳۹۷ Amri et al., 2022 Alvarez, 2010	۸	<p>غلبه رویکرد انسان محور در ساخت فضاهای محله تا چه اندازه رعایت شده است؟ تا چه اندازه بخش های مختلف محله‌ی شما به صورت یک ساختار منسجم و بدون مرز طراحی شده است؟</p> <p>ساکنان محله و همسایگان شما تا چه اندازه در مورد مسائل و آینده محله خویش نگران بوده و دنبال راه حل های مناسب هستند؟ (وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگرانه در مورد مسائل محله بین ساکنان)</p> <p>زیرساخت های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟</p> <p>در محله شما، تا چه اندازه نهادها و سازمان های مردمی فعالیت دارند؟ ساختار محله تا چه اندازه برای کیفیت گذران اوقات فراغت ساکنان مناسب است؟ فعالیت های مرتبط با تحقیق و توسعه تا چه اندازه در محله انجام می شود؟ فضاهای درونی و بیرونی در محله تا چه اندازه از امنیت برخوردار هستند؟</p>	سازماندهی محله
احمدی و پناه، ۱۳۹۵ اکبری و همکاران، ۱۴۰۱ صالحی و همکاران، ۱۴۰۰ طهماسبی و همکاران، ۱۴۰۲ Evans, 2009 Stachura & Kuligowska, 2019 Orankiewicz & Turała, 2021	۱۰	<p>در محله شما تا چه اندازه از مهارت ها، دیدگاه ها و تکنیک های جمعی استفاده می شود؟</p> <p>علم و آموزش در بین ساکنان محله و همسایگان شما تا چه اندازه وجود دارد؟ همه اهالی محله تا چه اندازه به به انواع فرصت های آموزشی در محله دسترسی دارند؟</p> <p>مشارکت اجتماعی در بین اهالی محله تا چه اندازه وجود دارد؟ حس تعلق و ماندگاری جمعیت در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ اعتماد اجتماعی در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ تعاون و همیاری در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ شرکت در شبکه روابط اجتماعی در محله شما تا چه اندازه وجود دارد؟ اعتماد به نفس اهالی محله و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر تا چه اندازه در محله شما وجود دارد؟ ساکنان محله شما تا چه اندازه با مدارس و فضاهای آموزشی ارتباط دارند؟</p>	سازماندهی محله
سرور و همکاران، ۱۳۹۵ صابری فر و نیت مقدم، ۱۳۹۷ مافی و همکاران، ۱۳۹۷ مختاری ملک آبادی و همکاران، ۱۳۹۴ Evans, 2009 Ratiu, 2013	۶	<p>محله شما از لحاظ سواد و تحصیلات در چه سطحی قرار دارد؟ محله شما از لحاظ تعداد فرهیختگان و هنرمندان در چه سطحی قرار دارد؟ محله شما از لحاظ تعداد دانشجویان در چه سطحی قرار دارد؟ محله شما از لحاظ تعداد شاغلان دارای تحصیلات عالی در چه سطحی قرار دارد. محله شما از لحاظ تعداد نخبگان علمی در چه سطحی قرار دارد؟ در محله شما به طور کلی افراد تا چه اندازه آینده نگر و پویا هستند؟</p>	سازماندهی محله

شکل ۲. محدوده مورد مطالعه در پژوهش

۳. تجزیه و تحلیل داده ها

۳.۱. توصیف وضعیت منطقه یک براساس شاخص های خلاقیت شهری

در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از روش پرسشنامه استفاده شد. در این فرایند، ۳۸۴ نفر در تکمیل پرسشنامه ها همکاری کردند. براساس نتایج بدست آمده، از لحاظ نوع جنسیت، ۵۶ درصد (۲۱۵ نفر) مرد و ۴۴ درصد (۱۶۹ نفر) زن بودند. دومین متغیر در زمینه آمار توصیفی پاسخ دهندگان، سن افراد بود. در این زمینه نتایج در منطقه یک نشان داد که، افراد در چهار بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، ۳۱ تا ۴۰ سال، ۴۱ تا ۵۰ سال و ۵۱ تا ۶۰ سال قرار داشتند. کمترین سهم نسبی یعنی ۱۷/۱۴ درصد به گروه سنی بالای ۵۰ سال و بیشترین سهم نسبی به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال با درصد ۳۱/۴۳ درصد اختصاص داشت. یکی دیگر از متغیرهای زمینه ای در پژوهش حاضر، وضعیت تحصیلات افراد بود. در این زمینه طبق نتایج پرسشنامه ها، بیشترین آمار مربوط به ۱۴۷ نفر (۴۶ درصد) با مدرک لیسانس می شود. آخرین متغیر در بررسی آمار توصیفی پاسخ دهندگان، شرایط شغلی افراد بود. طبق نتایج بدست آمده ۴۵/۷۱ درصد از افراد، کارمند و همچنین ۳۴/۲۹ درصد دارای شغل آزاد بودند.

مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه‌ساختاری در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده‌نگرانه در مورد مسائل شهری بین ساکنان با نمره میانگین ۳/۷۳ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های وجود امنیت در ساختار فضای شهری منطقه و زیرساخت‌های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص فعالیت نهادها و سازمان‌های مردمی در منطقه با نمره میانگین ۲/۲۱ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه اجتماعی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص سطح کیفی علم و آموزش در بین ساکنان با نمره میانگین ۳/۳۰ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های دسترسی ساکنان به انواع فرصت‌های آموزشی و اعتماد به نفس ساکنان و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر در منطقه در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص شرکت ساکنان در شبکه روابط اجتماعی در منطقه با نمره میانگین ۱/۷۹ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه انسانی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص برخورداری منطقه از دانشجویان با نمره میانگین ۳/۳۰ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های برخورداری منطقه از شاغلان دارای تحصیلات عالی و سطح تحصیلات و سواد ساکنان در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برخورداری منطقه از نخبگان علمی با نمره میانگین ۲/۹۰ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت. مقایسه زیرشاخص‌های سرمایه فرهنگی در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که زیرشاخص صرف زمان برای کتاب خواندن در بین ساکنان منطقه با نمره میانگین ۳/۵۶ در رتبه اول قرار دارد. زیرشاخص‌های کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در منطقه و انجام گسترده فعالیت‌های فرهنگی در منطقه به همراه برخورداری ساکنان از مهارت‌های هنری مختلف در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. نهایتاً زیرشاخص برگزاری مراسمات فرهنگی در منطقه با نمره میانگین ۲/۳۴ در پایین‌ترین رتبه قرار گرفت.

جدول ۳. یافته‌های توصیفی پژوهش در منطقه یک شهرداری مشهد

شاخص	زیرشاخص	نمره میانگین منطقه یک
سرمایه ساختاری	غلبه رویکرد انسان‌محور در ساختار فضاهای شهری	۳/۳۱
	ساختار منسجم و بدون مرز طراحی در منطقه	۳/۳۶
	وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده‌نگرانه در مورد مسائل شهری بین ساکنان	۳/۷۳
	زیرساخت‌های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه	۳/۶۱
	فعالیت نهادها و سازمان‌های مردمی در منطقه	۲/۲۱
	ساختار مناسب منطقه برای گذران اوقات فراغت ساکنان	۲/۹۶
	انجام فعالیت‌های ساختاری و مرتبط با تحقیق و توسعه در منطقه	۳/۲۰
	وجود امنیت در ساختار فضاهای شهری منطقه	۳/۶۹
سرمایه اجتماعی	سطح کیفی مهارت‌ها، دیدگاه‌ها و تکنیک‌های جمعی	۱/۹۳
	سطح کیفی علم و آموزش در بین ساکنان	۳/۳۰

شاخص	زیرشاخص	نمره میانگین منطقه یک
	دسترسی ساکنان به انواع فرصت های آموزشی	۳/۲۳
	سطح کیفی مشارکت اجتماعی در بین ساکنان	۲/۱۰
	سطح کیفی حس تعلق و ماندگاری جمعیت در بین ساکنان	۲/۵۰
	سطح کیفی اعتماد اجتماعی در بین ساکنان	۲/۴۶
	سطح کیفی تعاون و همیاری در بین ساکنان	۲/۰۴
	شرکت ساکنان در شبکه روابط اجتماعی	۱/۷۹
	اعتماد به نفس ساکنان و رفتار محترمانه و صمیمی با یکدیگر	۳/۰۹
	ارتباط ساکنان با مدارس و فضاهای آموزشی	۳
	سطح تحصیلات و سواد ساکنان	۳/۶۹
سرمایه انسانی	برخورداری منطقه از فرهیختگان و هنرمندان	۳/۳۰
	برخورداری منطقه از دانشجویان	۳/۹۱
	برخورداری منطقه از شاغلان دارای تحصیلات عالی	۳/۷۹
	برخورداری منطقه از نخبگان علمی	۲/۹۰
	سطح کیفی آینده نگری ساکنان منطقه	۳/۵۹
	آشنایی ساکنان با فرهنگ های گوناگون	۲/۵۹
سرمایه فرهنگی	انجام گسترده فعالیت های فرهنگی در منطقه	۲/۸۱
	کیفیت، پویایی و نوآورانه بودن هنرها در منطقه	۳/۳۷
	علاقه مندی افراد به یادگیری هنرهای مختلف	۲/۶۶
	برگزاری کلاس های هنری مانند موسیقی، تئاتر و ...	۲/۷۴
	برگزاری مراسمات فرهنگی در منطقه	۲/۳۴
	صرف زمان برای کتاب خواندن در بین ساکنان منطقه	۳/۵۶
	برخورداری ساکنان از مهارت های هنری مختلف	۲/۸۱

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۱

۳.۲. تحلیل وضعیت شاخص های چهارگانه

نتایج تحلیل آزمون تی تک نمونه ای در منطقه مورد مطالعه ۱ در جدول شماره ۴ ارائه شده است. براساس اطلاعات مندرج در این جدول که از نرم افزار SPSS استخراج شده است، باید سطح معنی داری تحلیل شود. نتایج در منطقه یک نشان داد که سطح معنی داری برای چهار شاخص اصلی و همچنین شاخص نهایی خلاقیت در منطقه یک، کمتر از ۰/۰۵ است. این آمار بدان معنا است که وضعیت هیچ کدام از شاخص ها در حد متوسط نیست. در این شرایط باید حد بالا و پایین تحلیل شود. همانگونه که در جدول مشاهده می شود، حد بالا و پایین برای تمام شاخص ها، مثبت است. بنابراین می توان گفت وضعیت هر چهار شاخص بالاتر از حد متوسط است. مقایسه نمرات میانگین حاکی از آن است که شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه

شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص‌های سرمایه‌ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه یک برابر با عدد ۳/۰۴ ارزیابی شد و با توجه به اینکه نمره حداکثر برابر با ۴ است، نشان از وضعیت خوب این منطقه دارد.

جدول ۴. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در رابطه با شاخص‌های خلاقیت در منطقه یک

آماره آزمون = ۲						
شاخص	منطقه	سطح معنی داری (sig.)	نمره میانگین	اختلاف میانگین با آماره آزمون	حد بالا	حد پایین
سرمایه ساختاری	یک	۰/۰۰۰	۳/۲۵	۱/۲۵	۱/۳۱	۱/۲۰
سرمایه اجتماعی	یک	۰/۰۰۰	۲/۵۴	۰/۵۴	۰/۶۱	۰/۴۷
سرمایه انسانی	یک	۰/۰۰۰	۳/۵۲	۱/۵۲	۱/۵۷	۱/۴۷
سرمایه فرهنگی	یک	۰/۰۰۰	۲/۸۶	۰/۸۶	۰/۹۳	۰/۷۸
شاخص نهایی	یک	۰/۰۰۰	۳/۰۴	۱/۰۴	۱/۰۸	۱/۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

۳.۳. رتبه بندی محلات

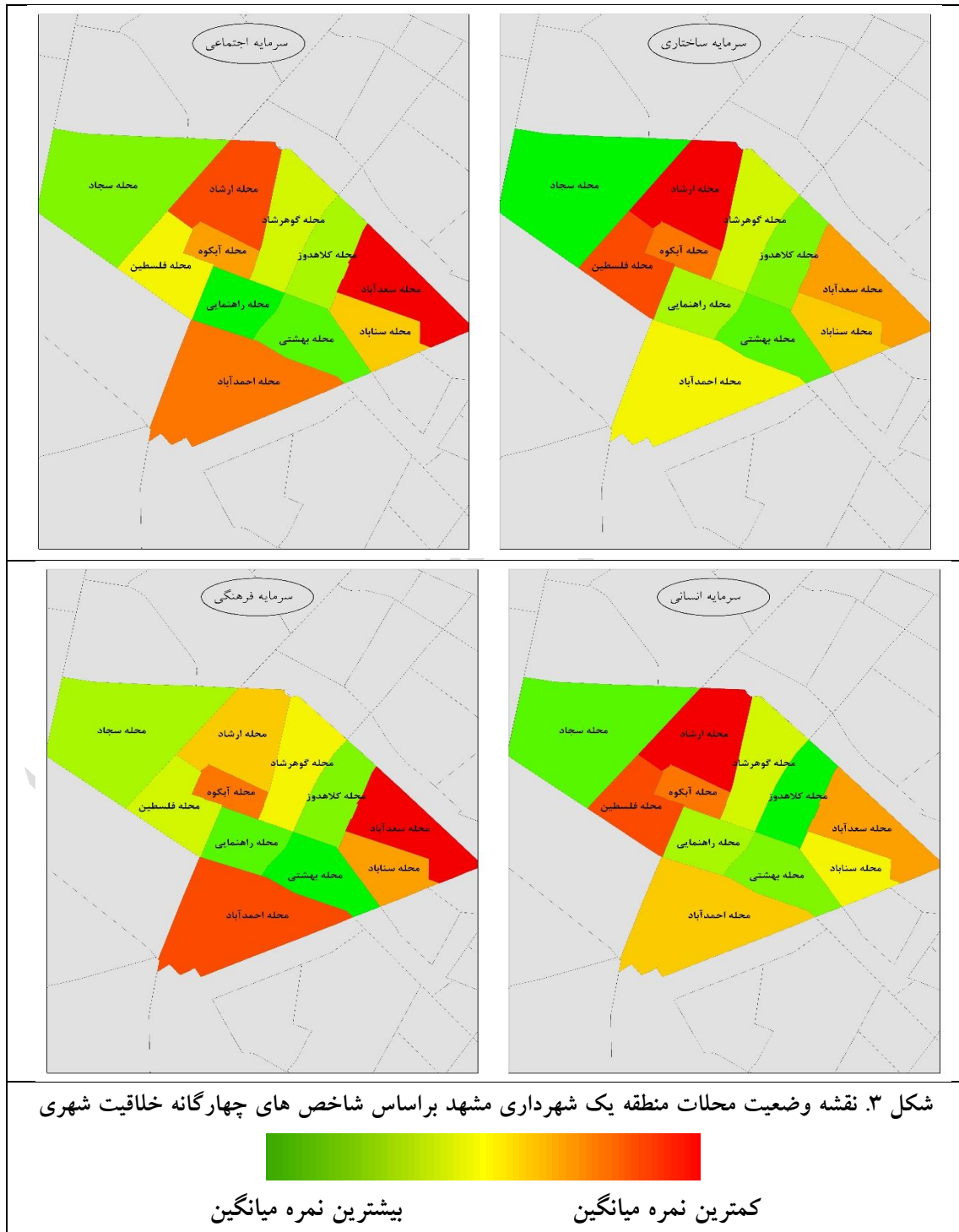
در بخش‌های قبلی پژوهش، وضعیت کلی منطقه یک از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق بررسی شد. یکی دیگر از اهداف اصلی پژوهش، رتبه بندی محلات منطقه مورد مطالعه بود. برای این منظور ابتدا نمره میانگین محلات براساس چهار شاخص اصلی از نتایج پرسشنامه‌ها و نرم افزار SPSS استخراج شد. نتایج این بررسی در جدول شماره ۵ ارائه شده است. در ادامه با استفاده از مدل تاپسیس محلات رتبه بندی شدند.

جدول ۵. نمره میانگین محلات منطقه یک شهرداری مشهد براساس شاخص‌های چهارگانه خلاقیت شهری

محلات منطقه یک	سرمایه ساختاری	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	سرمایه فرهنگی
سجاد	۳/۸۶	۳/۲۶	۳/۹۶	۳/۲۹
ارشاد	۲/۶۷	۱/۸۷	۲/۸۸	۲/۵۱
آبکوه	۳/۰۱	۲/۰۱	۳/۲۱	۲/۳۶
فلسطین	۲/۸۸	۲/۵۲	۳/۱۱	۲/۹۸
گوهرشاد	۳/۲۴	۲/۶۲	۳/۵۷	۲/۵۶
کلاهدوز	۳/۶۱	۲/۹۶	۳/۹۸	۳/۵۵
راهنمایی	۳/۴۸	۳/۵۱	۳/۹۳	۳/۶۴
سعدآباد	۳/۰۹	۱/۶۶	۳/۲۵	۲/۰۶
سناباد	۳/۱۲	۲/۱۷	۳/۵۱	۲/۴۸
بهشتی	۳/۶۵	۳/۴۱	۳/۹۵	۳/۷۴

محللات منطقه یک	سرمایه ساختاری	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	سرمایه فرهنگی
احمدآباد	۳/۱۵	۱/۹۱	۳/۲۹	۲/۲۵

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۱

در ادامه و در قالب فرایند مدل تاپسیس، باید به نرمالسازی ماتریس تصمیم گیری (جدول ۵) پرداخت. در این راستا باید امتیاز و وزن نسبی هر یک از شاخص های چهارگانه محاسبه شود. برای این منظور از روش مقایسه زوجی استفاده و نظرات کارشناسان دانشگاهی در حوزه جغرافیا و برنامه ریزی شهری استفاده شد. نتایج نشان داد که از بین چهار شاخص اصلی، شاخص سرمایه اجتماعی با وزن نسبی ۰/۳۳۱ نسبت به سه شاخص دیگر از اهمیت بیشتری برخوردار است. شاخص سرمایه فرهنگی با وزن نسبی ۰/۳۰۸ در رتبه دوم قرار گرفت. شاخص های سرمایه انسانی و سرمایه ساختاری نیز به ترتیب در رتبه های سوم و چهارم قرار گرفتند.

جدول ۶. مقایسه زوجی و محاسبه وزن نسبی شاخص های پژوهش

وزن نسبی	محاسبه وزن (اعداد به صورت سطری ضرب و به توان یک چهارم می رسد)		سرمایه فرهنگی	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	سرمایه ساختاری
	0.0825	0.535937				
0.126	0.0825	0.535937	0.33	0.5	0.5	1
0.331	4	1.414214	1	2	1	2
0.234	1	1	1	1	0.5	2
0.308	3	1.316074	1	1	1	3

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۱

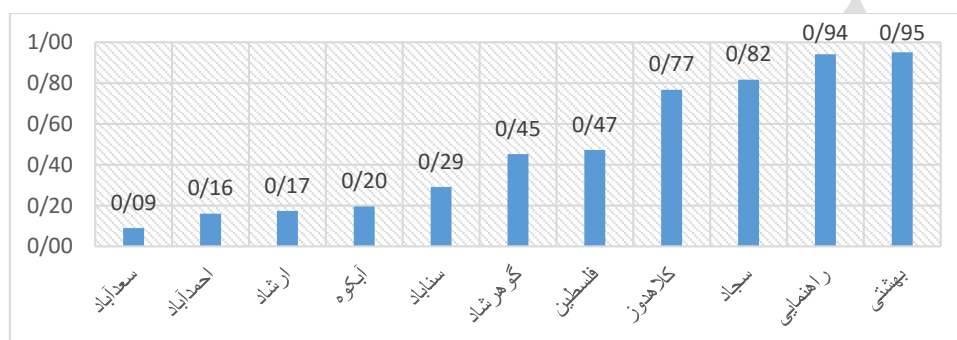
در ادامه با تشکیل ماتریس نرمال وزین و محاسبه ایده آل پوینت های مثبت و منفی، برای هر کدام از گزینه ها (محللات یازده گانه) فاصله از ایده آل پوینت های مثبت و منفی محاسبه شد. برای محاسبه امتیاز نهایی هر گزینه نیز مجموع فواصل محاسبه و نسبت فاصله از ایده آل پوینت منفی به مجموع فواصل برآورد شد.

جدول ۷. محاسبه وزن نهایی محللات براساس مدل تاپسیس

محللات منطقه یک	فاصله از ایده آل پوینت مثبت	فاصله از ایده آل پوینت منفی	مجموع فواصل	امتیاز نهایی (نسبت فاصله از ایده آل پوینت منفی به مجموع فواصل)
سجاد	0.017	0.077	0.094	0.817
ارشاد	0.078	0.016	0.095	0.173
آبکوه	0.074	0.018	0.093	0.196
فلسطین	0.049	0.044	0.094	0.472
گوهرشاد	0.052	0.043	0.095	0.452

محللات منطقه یک	فاصله از ایده آل پوینت مثبت	فاصله از ایده آل پوینت منفی	مجموع فواصل	امتیاز نهایی (نسبت فاصله از ایده آل پوینت منفی به مجموع فواصل)
کلاهدوز	0.022	0.073	0.095	0.768
راهنمایی	0.006	0.090	0.095	0.942
سعدآباد	0.090	0.009	0.099	0.090
سناباد	0.066	0.027	0.094	0.292
بهشتی	0.005	0.089	0.094	0.951
احمدآباد	0.079	0.015	0.094	0.160

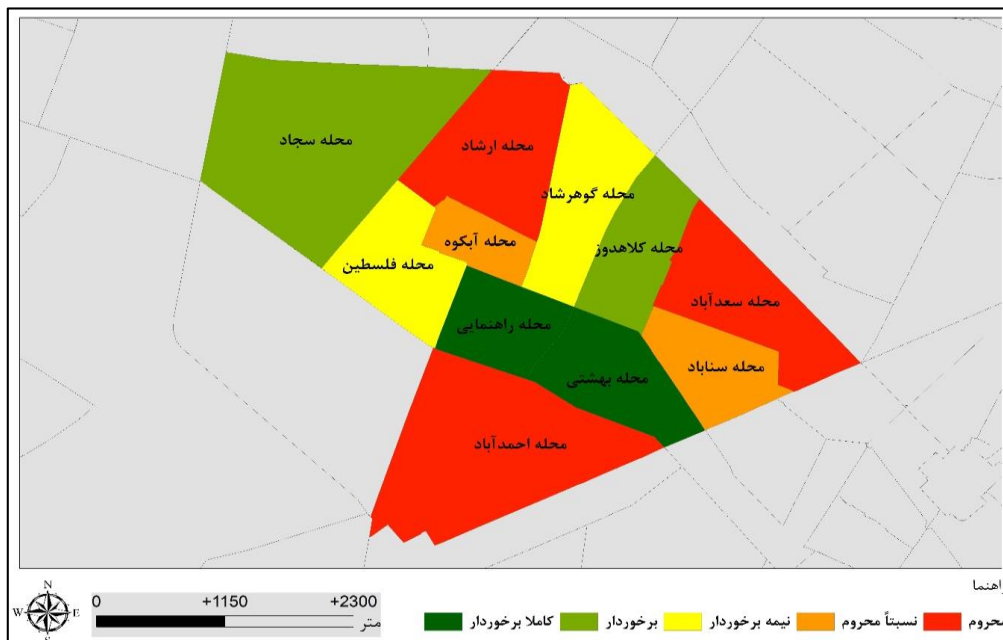
منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۱

شکل ۴. رتبه بندی محللات منطقه یک شهرداری مشهد به لحاظ برخورداری از شاخص های شهر خلاق

امتیازات نهایی در مدل تاپسیس بین صفر و یک است. نتایج بدست آمده نشان داد که محللات بهشتی و راهنمایی با امتیازات ۰/۹۵ و ۰/۹۴ به ترتیب بیشترین برخورداری را از شاخص های شهر خلاق دارند. محللات سجاد و کلاهدوز نیز با امتیازات ۰/۸۲ و ۰/۷۷ در رتبه های بعدی قرار دارند. در این بین محللات ارشاد، احمدآباد و سعدآباد کمترین میزان برخورداری را از شاخص های شهر خلاق دارند. براساس نتایج بدست آمده می توان ۱۱ محله مورد مطالعه را در پنج گروه دسته بندی نمود. در گروه اول دو محله بهشتی و راهنمایی قرار دارند که محللات کاملاً برخورداری هستند. محللات برخورداری نیز شامل محللات سجاد و کلاهدوز می شود. در طبقه سوم محللات نیمه برخورداری یا نسبتاً برخورداری قرار دارند که شامل محللات فلسطین و گوهرشاد می شود. محللات سناباد و آبکوه در طبقه محللات نسبتاً محروم قرار دارند. نهایتاً سه محله ی ارشاد، احمدآباد و سعدآباد در طبقه محللات محروم قرار گرفتند.

شکل ۵. نقشه سطح بندی محلات منطقه یک شهرداری مشهد به لحاظ برخورداری از شاخص های شهر خلاق

۴. بحث و نتیجه گیری

ایده شهر خلاق مبحثی جدید و مورد توجه در حوزه مطالعات و برنامه ریزی شهری و به ویژه مدیریت شهری بوده و بر بهتر شدن محیط زندگی و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان تأکید دارد. فلسفه شهر خلاق این است که همیشه در یک مکان پتانسیل های خلاق وجود دارد. باید شرایط به گونه ای باشد، که مردم فکر کنند برنامه ریزی نمایند و در استفاده از فرصت های به وجود آمده، ابتکار عمل داشته باشند. هم چنین مردم بتوانند مسائل شهری مهارنشده را اداره کنند. شبکه شهرهای خلاق توسط سازمان یونسکو در جهان مدیریت می شود. در کشور ایران تاکنون چهار شهر رشت، اصفهان، سنندج و بندرعباس در گروه شهرهای خلاق قرار گرفته اند. بسیاری از شهرهای ایران با توجه به ظرفیت ها و پتانسیل هایی که دارند، در صورت برنامه ریزی درست و مدیریت بهینه، می توانند در گروه شهرهای خلاق قرار بگیرند. در این راستا می توان به کلانشهر مشهد اشاره نمود. کلانشهر مشهد طیف وسیعی از امکانات و خدمات مذهبی، گردشگری، تفریحی و اقتصادی را در خود جای داده که باعث تمایز این شهر از سایر کلانشهرهای ایران می شود. از این رو انتخاب رویکرد خلاقیت در توسعه شهر مشهد، زمینه مناسبی برای تامین زندگی همراه با رفاه نسبی را برای ساکنین این شهر فراهم می کند. منطقه یک از کلانشهر مشهد دارای فعالیت های گوناگون اقتصادی، تنوع قومی، اجتماعی و فرهنگی می باشد، از اینرو پتانسیل تبدیل شدن به شهر خلاق را دارد. رویکردهای جدیدی در توسعه شهرهای خلاق نشان از آن دارد که باید روی واحدهای کوچک شهری همچون محلات برنامه ریزی نمود. در واقع توسعه شهر خلاق نیازمند ایجاد شبکه محله های خلاق است. نتایج پژوهش حاضر در منطقه یک از کلانشهر مشهد نشان داد که

شاخص سرمایه انسانی نسبت به شاخص های دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به بیان دیگر آنکه در راستای توسعه خلاقیت شهر سرمایه انسانی و طبقات اخلاق از اهمیت ویژه ای برخوردار هستند. این نتایج در پژوهش آمینی قشلاقی و همکاران (۱۴۰۰) نیز تأیید شد. از دیگر شاخص های مهم در توسعه شهر خلاق در منطقه مورد مطالعه سرمایه ساختاری بود. در این زمینه نتایج پژوهش های زنگنه شهرکی و همکاران (۱۳۹۵) و فوادیان و همکاران (۱۴۰۰) نیز نشان داد که سرمایه ساختاری از عوامل بسیار مهم در خلاقیت مناطق و نواحی شهری است. در واقع نتایج این پژوهش در تأیید نتایج پژوهش های مذکور نشان داد که تمرکز بر روی عواملی همچون غلبه رویکرد انسان محور در ساختار فضاهای شهری، وجود تأمل و تفکر راهبردی و آینده نگرانه در مورد مسائل شهری، زیرساخت های ارتباطی و ارتباط فناورانه با سطوح بالا در منطقه و انجام فعالیت های ساختاری و مرتبط با تحقیق و توسعه در منطقه باعث رشد و شکوفایی مناطق براساس رویکرد خلاقیت شهری خواهد شد. از دیگر نتایج پژوهش می توان به این موضوع اشاره کرد که بین محلات شهری از لحاظ برخورداری از شاخص های خلاقیت شهری تفاوت وجود دارد. در واقع در هر محله ای از شهر باید از طریق برنامه ریزی بر ظرفیت ها و پتانسیل های درونی و متمایز محله در راستای خلاقیت شهری گام برداشت. در این زمینه نتایج پژوهش علیپور و همکاران (۱۳۹۸) در مشهد، طهماسبی مقدم و همکاران (۱۴۰۲) در زنجان و موسوی (۱۳۹۳) در سردشت نشان داد که محلات شهری شرایط یکسانی نداشته و باید برای توسعه خلاقیت، ابتدا ظرفیت ها و پتانسیل های درونی مورد شناسایی قرار گیرند.

در پژوهش حاضر وضعیت منطقه یک از کلانشهر مشهد و ۱۱ محله در این منطقه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج در منطقه یک نشان داد که سطح معنی داری برای چهار شاخص اصلی و همچنین شاخص نهایی خلاقیت در منطقه یک، کمتر از ۰/۰۵ است. مقایسه نمرات میانگین حاکی از آن است که شاخص سرمایه انسانی با نمره میانگین ۳/۵۲ نسبت به سه شاخص دیگر از وضعیت بهتری برخوردار است. به ترتیب شاخص های سرمایه ساختاری، فرهنگی و اجتماعی در رتبه های دوم تا چهارم قرار گرفتند. در نهایت نمره میانگین برای شاخص خلاقیت در منطقه یک برابر با عدد ۳/۰۴ ارزیابی شد و با توجه به اینکه نمره حداکثر برابر با ۴ است، نشان از وضعیت خوب این منطقه دارد. براساس نتایج بدست آمده می توان ۱۱ محله مورد مطالعه را در پنج گروه دسته بندی نمود. در گروه اول دو محله بهشتی و راهنمایی قرار دارند که محلات کاملاً برخوردار هستند. محلات برخوردار نیز شامل محلات سجاد و کلاهدوز می شود. در طبقه سوم محلات نیمه برخوردار یا نسبتاً برخوردار قرار دارند که شامل محلات فلسطین و گوهر شاد می شود. محلات سناباد و آبکوه در طبقه محلات نسبتاً محروم قرار دارند. نهایتاً سه محله ی ارشاد، احمدآباد و سعد آباد در طبقه محلات محروم قرار گرفتند. در این راستا و براساس نتایج بدست آمده پیشنهادهای به شرح زیر ارائه می شود:

- تهیه و تدوین طرح جامع توسعه خلاقیت شهری در منطقه یک کلانشهر مشهد
- شناسایی ظرفیت ها و پتانسیل های درونی در محلات منطقه یک با رویکرد توسعه خلاقیت شهری؛

- تهیه و تدوین سند توسعه محلات منطقه یک مبتنی بر شاخص های شهر خلاق؛
- بکارگیری نیروهای جوان در محلات و تشکیل شورای محله در راستای پیگیری اجرای سند توسعه محلات؛
- برگزاری کلاس ها و کارگاه های آموزشی برای ساکنان محلات با هدف توسعه خلاقیت و نوآوری؛
- استفاده از تبلیغات محیطی در نقاط شاخص محلات با هدف معرفی تجربیات موفق داخلی و خارجی؛

کتابنامه

- احمدی، س.، و پناه، ن. (۱۳۹۵). بررسی رابطه مسئولیت پذیری و تفکیک از مبدا زباله های فلزی در بین زنان شهرهای شیراز و یاسوج، نشریه جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، (۵)، ۱-۱۶.
- اکبری مطلق، م. (۱۳۹۲). بررسی ابعاد نظریه شهر خلاق و تأثیر آن بر توسعه شهری پایدار با تأکید بر تجارب جهانی، همایش ملی معماری و توسعه شهری بوکان.
- اکبری، پ.، حبیبی، ک.، و احمدی، م. (۱۴۰۱). تبیین و ارزیابی بازآفرینی اقتصاد مبنای فضاهاى خلاق شهرى مستعد توسعه با رویکرد برندسازی (مطالعه موردی: شهرسنندج). *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، (۹)، ۳۳-۵۲.
- امینی قشلاقی، د.، مرصوصی، ن.، و لطفی، ا. (۱۴۰۰). سنجش و رتبه بندی برنامه ریزی شهر خلاق در مناطق ۲۲ گانه کلان شهر تهران، برنامه ریزی توسعه کالبدی، (۳)، ۸-۱۲۷.
- زنگنه شهرکی، س.، فتوحی مهربانی، ب.، پورا کریمی، م.، و سلیمان زاده، م. (۱۳۹۵). تحلیل قابلیت ها و جایگاه شهر تهران از نظر تحقق مفهوم شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا، *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، (۳)، ۳-۸۵.
- زرقانی، ه.، و اسکندریان، م. (۱۳۹۴). بررسی و ارزیابی شهر مشهد براساس شاخص های شهر خلاق، هفتمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر راهبردهای توسعه شهری، ۱-۲۴.
- سرور، ر.، اکبری، م.، امانی، م.، و طالشی انبوهی، م. (۱۳۹۵). تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص های شهر خلاق؛ مطالعه موردی: شهر بناب، *جغرافیا*، (۴۸)، ۳۲۲-۳۵۱.
- سعیدی، ا.، و پیوند، ن. (۱۳۹۸). تحلیل مؤلفه های شهر خلاق در شهر اهواز (مطالعه موردی: محلات منطقه چهار شهرداری). *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، (۳)، ۳-۱۱۱.
- صابری فر، ر.، و نیت مقدم، ص. (۱۳۹۷). تحلیل میزان موفقیت در دستیابی به شهرهای خلاق و نوآور (مطالعه موردی: شهر فردوس)، *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی*، (۳)، ۱۳-۶۱۳.
- صالحی ابر، خ.، محمدزاده، پ.، و بهبودی، د. (۱۴۰۰). رتبه بندی زمینه های شبکه شهرهای خلاق یونسکو برای شهر تبریز. *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، (۲)، ۸-۱۲۳.
- ضرابی، ا.، موسوی، م.، و باقری کشکولی، ع. (۱۳۹۳). بررسی میزان تحقق پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق، نمونه مورد مطالعه: شهرهای استان یزد)، *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، (۱)، ۱-۱۷.

طهماسبی مقدم، ح.، پیری، ع.، رسولزاده، ز.، و واعظ لیواری، م. (۱۴۰۲). تحلیل فضایی تحقق شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهری (مورد مطالعه: شهر زنجان). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۲۳(۷۰)، ۱۷۷-۱۹۴.

غریب، ا.، و حسین پور، ع. (۱۳۹۱). بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: مشهد)، دومین کنفرانس ملی دانشجویی، دانشگاه فردوسی مشهد.

علیپور، س.، و غلامی، م.، و گل‌پور، ح. (۱۳۹۸). تحلیل کارایی محلات شهری بوشهر از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق، نخستین کنفرانس ملی علوم انسانی و توسعه، شیراز.

فوادیان، م.، کرکه‌آبادی، ز.، و کامیابی، س. (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان)، *مطالعات جغرافیای مناطق کوهستانی*، ۲(۱)، ۱-۱۲۷-۱۴۲.

فیروزبخت، ع.، پرهیزگار، ا.، و ربیعی فر، و. (۱۳۹۱). راهبردهای ساختار زیست محیطی شهر با رویکرد توسعه پایدار شهری مطالعه موردی: کرج، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۸۰، ۲۱۳-۲۳۹.

قربانی، ر.، حسین‌آبادی، س.، و طورانی، ع. (۱۳۹۲). شهرهای خلاق: رویکردی فرهنگی در توسعه شهری. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۳(۱۱)، ۱-۱۸.

لطفی، ص.، و عباسی، س. (۱۴۰۰). تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی. مورد مطالعه: شهر ساری. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱(۴۰)، ۱۹-۴۰.

مختاری ملک‌آبادی، ر.، مرصوصی، ن.، علی‌اکبری، ا.، و امینی، د. (۱۳۹۴). تبیین معیارهای بومی سازی شاخص‌های مکانی فضای شهر خلاق با رویکرد ایرانی - اسلامی، *فصلنامه مطالعات شهری ایرانی - اسلامی*، ۲۲، ۲۳-۳۹.

موسوی، م. (۱۳۹۳). رتبه‌بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تأکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و ANP. *جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، ۴(۱۰)، ۱۹-۳۸.

مافی، ر.، قدمی، م.، مظاهری، م.، و عزیزآبادی فراهانی، ف. (۱۳۹۷). ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۱(۱)، ۳۳-۶۱.

- Amri, L. H. A., Sakina, N. A., Ali, N. A. M., & Anwar, R. (2022, December). An Overview of Creative Cities and Ecotourism Development in Jepara District, Indonesia. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1111, No. 1, p. 012065). IOP Publishing.
- Alvarez, M. D. (2010). Creative cities and cultural spaces: new perspectives for city tourism. *International journal of culture, tourism and hospitality research*, 4(3), 171-175.
- Baeker, G., & Murray, G. (2008). Creative City Planning Framework: A Supporting Document to the Agenda for Prosperity: Prospectus for a Great City. *Toronto, ON: AuthenticCity*.
- Bell, D., & Orozco, L. (2021). Neighbourhood arts spaces in place: cultural infrastructure and participation on the outskirts of the creative city. *International Journal of Cultural Policy*, 27(1), 87-101.
- Durmaz, S. Bahar (2015), "Analyzing the Quality of Place: Creative Clusters in Soho and Beyoglu", *Journal of Urban Design*, Vol. 20, No. 1, pp 93-124. DOI: 10.1080/13574809.2014.972348.

- Evans, G. (2009). Creative cities, creative spaces and urban policy. *Urban studies*, 46(5-6), 1003-1040.
- Landry, Charles. (2007), Creativity and The City, Thinking Through The Steps, The Urban Re-inventors , *Confronting Strategies in Urban Reinvention*, Issue 1, 1-21.
- Sasaki, M. (2008, March). Developing Creativ Cities Through Networking. In *World Creativ Cities Forum* (pp. 3-15).
- Rasoolimanesh, S. M., Badarulzaman, N., & Jaafar, M. (2012). City development strategies (CDS) and sustainable urbanization in developing world. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 36, 623-631.
- Ratiu, D. E. (2013). Creative cities and/or sustainable cities: Discourses and practices. *City, culture and society*, 4(3), 125-135.
- Stachura, P., & Kuligowska, K. (2019). Managing development of creative city system: Coworking. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 346-351.
- Orankiewicz, A., & Turała, M. (2021). Exploring paths to creative city emergence. The example of three Polish cities. *Regional Science Policy & Practice*, 13(3), 659-672.